

ISTRAŽIVANJE SOCIJALNIH, DEMOGRAFSKIH, MATERIJALNIH I KULTURNIH ASPEKATA ŽIVOTA STUDENATA/STUDENTKINJA JAVNIH UNIVERZITETA U REPUBLICI SRPSKOJ¹

Ključne riječi:

Mladi; studenti; društveni život; društvene promjene; porodica; društvene vrijednosti; životni ciljevi; tradicionalni model ponašanja.

Autor:

*Dr Duško Trninić
je vanredni profesor
Fakulteta političkih nauka
Univerziteta u Banjoj Luci.*

Korespondencija:

dusko.trninic@fpn.unibl.org

Oblast:

Posebne sociologije

DOI:

10.5937/politeia0-37901

Datum prijema članka:

17.05.2022.

Datum prihvatanja članka za objavljivanje:

03.11.2022.

Rezime

U radu se prikazuju rezultati istraživanja socijalnih, demografskih, materijalnih i kulturnih aspekata života studenata/studentkinja javnih univerziteta u Republici Srpskoj, s ciljem izrade njihovog društvenog i sociološkog profila. Istraživanje je sprovedeno tokom akademske 2020/2021. godine na više fakulteta u sklopu oba javna univerziteta, na različitim obrazovnim profilima i naučnim usmjerenjima. Prilikom istraživanja korištena je metoda anketiranja sa anketnim upitnikom kao instrumentom istraživanja. Rezultati pokazuju da većina studenata tokom školovanja živi sa roditeljima, koji ih finansijski izdržavaju i snose troškove studija. Roditelji studenata srednjeg su materijalnog statusa, njihova mjesečna primanja uglavnom su u okviru prosječne plate, dok u manjem slučaju ona iznose dvije ili više prosječnih plata. Studenti slijede tradicionalni model življenja, većinom se izjašnjavaju kao religiozni, odnosno konfesionalno se identifikuju sa pravoslavnom vjerom. Naglašen je značaj porodice i patrijarhalnih obrazaca ponašanja, budući da u većini slučajeva ispitanici ističu kako pretežno komuniciraju sa svojim primarnim okruženjem (porodicom i najbližim srodnicima) kada su u pitanju životne odluke i privatni problemi. Značaj porodice i porodičnih vrijednosti izražen je i u životnim ciljevima studenata, s obzirom na to da većina ispitanih kao osnovni cilj života naglašava uspostavljanje i održavanje bliskih veza (partnerskih odnosa). Može se zaključiti da su studenti javnih univerziteta u zavisnom položaju – kako od svojih porodica tako i od šireg društva, dok (post)moderni procesi liberalizacije, detradicionalizacije i individualizacije nisu imali većeg uticaja na njihov kolektivni i individualni život.

¹ Podaci su prikupljeni u okviru projekta „Kvalitet savremenog života kao determinanta mentalnog zdravlja studenata u Republici Srpskoj” koji je finansiralo Ministarstvo za naučnotehnoški razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo u Vladi Republike Srpske. Projekat je sproveo Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.

UVOD

Kontinuirane društvene promjene u posljednjih trideset godina imale su višestruke posljedice na naš individualni i kolektivni život, odnosno na našu percepciju života. Modernizacija i savremeni integracijski procesi mijenjaju naučene obrasce ponašanja – stari obrasci življenja se rastvaraju, dok kod novouspostavljenih modela društvenog djelovanja izostaje širi društveni i vrijednosni konsenzus. Promjena društvenopolitičkog poretka (demokratizacija i pluralizacija političkog života, razvoj civilnog društva), ekonomskog sistema (konkurentnost i tržišna ekonomija, privatno vlasništvo) i sociokulturnog modela (promjena porodičnih odnosa, detradicionalizacija, individualizacija, zamjena vrijednosnog sistema, rodna ravnopravnost) svjedoče o opsegu i karakteru izmjena društvene strukture, ali i dinamike društvenih procesa i odnosa. Kvantitet (shvaćen kao društveni rast), kvalitet (određen kao društveni razvoj) i kontinuitet (zamjena društvenopolitičkog i sociokulturnog obrasca) promjena (Tripković, 2007) našeg društva bitno je determinisan: (1) *istorijskim razlozima*, prije svega ratovima devedesetih godina, koji su uticali na djelimičnu socijalnu, ekonomsku i političku izolovanost, kao i otežanu demokratsku tranziciju i konsolidaciju društva; (2) *strukturnim razlozima* (društvenopolitičko nasljeđe, odnosno post-socijalistička tranzicija), te, konačno, (3) *kulturološkim razlozima* (vrijednosni sistem, tradicionalni model ponašanja i društvenog djelovanja, patrijarhalni porodični obrazac, religizacija javnog prostora, etnifikacija identiteta). Globalizacija, kao dominantni društveni proces koji vodi integraciji, liberalizaciji i promjeni tradicionalnih životnih obrazaca, kod nas nije imala izražen toliki efekat, jer primjećujemo dezintegrativne pro-

cese i retraditionalizaciju društvenog života. Promjena društvenopolitičkog sistema i sociokulturnog obrasca nije u potpunosti praćena izgradnjom (ili zamjenom) novog sistema i obrasca, tako da možemo reći kako svjedočimo periodu produžene ili odložene tranzicije. Stoga se potraga za novim sistemom vrijednosti, identitetskim određenjima, načinima života i organizacijom društva nameće kao *važan sociološki problem i bitno društveno pitanje* (Kalanj, 2016: 8). Spremnost za prihvatanje *novog* podrazumijeva širi društveni pristup koji treba da rezultira *društvenim i vrijednosnim konsenzusom*, pa se zato čini kako je u društvenim naukama i humanistici važno odbacivanje diskursa o *krizi*, i to radi promovisanja govora o *transformaciji i konsolidaciji* društvenog i kulturnog sistema. Kraj jednog i nastanak novog sistema i sociokulturnog obrasca ne podrazumijeva nužno krizu, već prije predstavlja znak društvene vitalnosti, evolucije i razvoja društva (Kalanj, 2016: 13).

U suočavanju sa društvenom promjenom (Tili, 1997) poseban značaj imaju *tradicija* (sistem nasljeđivanja i generacijskog prenosa vrijednosti), *inovacija* (prihvatanje i stvaranje novih životnih uslova i obrazaca djelovanja) i *difuzija* (preuzimanje ili prelijevanje kulturnih uticaja iz jednog društva u drugo), kao tri međusobno povezana i komplementarna procesa (Tripković, 2007). Može se reći kako su odbacivanje starih (tradicija) i njihova zamjena novim (inovacija) obrascima ponašanja i društvenog djelovanja neophodni za društveni razvoj i opstanak društva. Navedena promjena može biti inicirana kako na *individualnom*, *pojedinačnom*, tako i na *društvenom*, odnosno *kolektivnom nivou*. U prvom slučaju radi se o nekim ličnim i psihološkim pokazateljima od kojih zavisi individualni razvoj, dok u drugom slučaju govorimo o sociokulturnim preduslovima,

kao što su: vrijednosni sistem, društvenopolitički poredak, ekonomski i materijalni uslovi, poštovanje individualnih i kolektivnih prava i sl. (Tripković, 2007). Prihvatanje promjene i transmisija vrijednosti stoga se podjednako obavlja i na mikronivou (porodica, srodničke, generacijske i profesionalne društvene grupe) i na makronivou (obrazovni sistem, dominantna kultura, politička organizacija). U oba slučaja radi se o strategijskom životnom djelovanju, kojim se služe pojedinci i različiti društveni akteri, a u cilju što boljeg pozicioniranja u širem društvenom kontekstu (Beck & Beck-Gernsheim, 2001). Zato se čini kako je veoma važno sagledati i vrednovati društveni život omladine, odnosno studenata¹, jer se radi o društvenoj grupi koja je najpodložnija društvenim promjenama i prihvatanju novih obrazaca življenja i djelovanja (Magdalenić, 1991; Brdar, 2006; Ilišin i Radin, 2007; Ilišin, 2008; 2011; 2014; Ilišin i Potočnik, 2008; Kuzmanović i Petrović, 2013; Turčilo i dr. 2019; Jovandić i dr. 2020; Milošević Šošo, 2020; 2021; Trninić, 2021; Stanić, 2021; Ćorluka i Vukajlović, 2021; Šiljak, 2021).

Istraživanje socijalnih, demografskih, materijalnih i kulturnih aspekata života studenata javnih univerziteta u Republici Srpskoj, odnosno stvaranje njihovog društvenog profila i socijalne karte, imalo je nekoliko ciljeva: (1) utvrditi socijalni i materijalni status studenata i njihovih porodica; (2) utvrditi njihov odnos prema dominantnim društvenim vrijednostima; (3) testirati polazne pretpostavke teoretičara refleksivne modernizacije o individualizaciji, liberalizaciji, detradicionalizaciji savremenog društva; (4) sagledati

postavljene životne ciljeve i vrijednosti studenata, kao i mehanizme za njihovo ostvarivanje; (5) pokušati utvrditi dominantne pravce socijalnog razvoja i društvenog života studenata kao posebne društvene kategorije. Ostvarivanje navedenih ciljeva bazirano je na sagledavanju *sociodemografskih* (socijalni status, etnička opredijeljenost, porodična struktura), *socioekonomskih* (materijalna i finansijska primanja, život tokom studija, dostupnost tehničkih uređaja i pomagala) i *sociokulturnih* (životne navike i stilovi ponašanja, porodične i društvene vrijednosti, postavljeni životni ciljevi i očekivanja studenata) *pokazatelja*. Stoga je i glavna pretpostavka rada da su studenti u zavisnom položaju od strane svojih roditelja i bliskih srodnika, ali i društva u cjelini, dok (post)moderni procesi liberalizacije, detradicionalizacije i individualizacije nisu imali većeg uticaja na njihov kolektivni i individualni život.

Podaci su prikupljeni u okviru projekta „Kvalitet savremenog života kao determinanta mentalnog zdravlja studenata u Republici Srpskoj”², koji je realizovao Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, a odobrilo i sufinansiralo Ministarstvo za naučnotehnološki razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo u Vladi Republike Srpske (Milošević Šošo, 2021).

1 U nastavku teksta *student* i *ispitanik* koriste se kao rodno neutralni termini.

2 Istraživački tim projekta činili su nastavnici i saradnici Univerziteta u Istočnom Sarajevu i Univerziteta u Banjoj Luci: Biljana Milošević Šošo (voditeljka projekta i istraživačkog tima), Duško Trninić, Irena Stanić, Bojan Ćorluka, Mile Vukajlović i Milica Šiljak (članovi projektnog i istraživačkog tima). Kao rezultat naučnoistraživačkog projekta objavljen je tematski zbornik *Mentalno zdravlje i kvalitet svakodnevnog života studenata u Republici Srpskoj*, koji uključuje priloge o mentalnom zdravlju, kvalitetu života i svakodnevnim navikama, kulturnim potrebama i slobodnom vremenu, te o životnom standardu studentske populacije u Republici Srpskoj (Milošević Šošo, 2021a; 2021b; Trninić, 2021; Stanić, 2021; Ćorluka i Vukajlović, 2021; Šiljak, 2021).

STUDENTI U REPUBLICI SRPSKOJ: DRUŠTVENI RESURS I(LI) SOCIJALNI PROBLEM

Prema teoretičarima (refleksivne) modernizacije, život u savremenom društvu podrazumijeva nepostojanje (odsustvo) privilegovanih pozicija i relativnost stečenih znanja, tako da uvijek iznova moramo (pre) osmišljavati svoje životne odluke, odnosno donositi ih bez jasne svijesti ili znanja o njihovim eventualnim posljedicama. Pojedinci moraju da nauče živjeti bez uvijek jasnih znanja, bila ona lična ili ekspertska. U prvom slučaju bitno je *znanje* ili, bolje rečeno, odsustvo znanja o ishodu donesenih životnih odluka, dok se u drugom slučaju radi o *povjerenju* u širi društveni sistem (Gidens, 1998; Beck, 2001; Bek, 2003; 2011; Bauman, 2011). Prema pomenutim teoretičarima, dva su ključna obilježja savremenog društva: detradicionalizacija i individualizacija. Detradicionalizacija podrazumijeva odbacivanje dosadašnjih životnih oblika, načina društvenog djelovanja i ponašanja, koji su ranije bili utemeljeni u običajima, tradiciji i religijskim vjerovanjima. Napuštaju se stari i stvaraju se novi oblici identifikacije. Identitet danas proizlazi iz direktnog iskustva pojedinaca, kao i životnih stilova koji za njih imaju praktičan značaj u datoj društvenoj situaciji. Individualizaciju, s druge strane, Ulrich Bek (Ulrich Beck) i Elizabeth Bek Gernšajm (Elisabeth Beck-Gernsheim) određuju kao *rastvaranje* stečenih životnih formi na prelazu iz industrijskog u rizično društvo i kao *zamjenu* drugačijim životnim oblicima, u kojima pojedinci sami kreiraju, ali i preuzimaju odgovornost za svoj uspjeh, odnosno životni neuspjeh (Beck & Beck-Gernsheim, 2001). Individualizacija pretpostavlja „pojedince kao *aktera*, *konstruktora*, *žonglera* i *inscenatora* vlastite biografije, vlastita identiteta, vlastitih soci-

jalnih mreža, veza i uvjerenja” (Beck, 2001: 155). Životne forme i stilovi stalno se mijenjaju, a naslijeđeni stereotipni obrasci življenja se brišu. Život postaje projekat i eksperiment, jer „naslijeđeni recepti za život i stereotipne uloge više ne funkcionišu” (Bek, 2003: 223). Zato pojedinci moraju strategijski (životno) da djeluju, kako bi se pravilno pozicionirali u društvenoj strukturi (Trninić, 2013; 2014).

(Ne)prihvatanje novih životnih vrijednosti i (ne)mogućnost ostvarivanja životnih izbora uzrokuju egzistencijalnu i ontološku (ne)sigurnost. Dok su ranije pojedinci tražili oslonac i(li) potvrdu u zajednici, porodičnom i društvenom okruženju, danas moraju sami da stvaraju svoju životnu i socijalnu biografiju. Prema Entoniju Gidensu (Anthony Giddens), egzistencijalnu i ontološku nesigurnost izaziva nekoliko međusobno uslovljenih procesa: (1) gubitak osjećaja biološkog kontinuiteta, zbog slabljenja porodičnih i primarnih veza u društvu, koje su se ranije uzimale kao temelj sigurnosti, (2) rizici modernog društva, koji blokiraju mogućnost ljudi da preuzmu odgovornost, i (3) odsustvo povjerenja u sebe i druge ljude, ali i društveni sistem u cjelini (Giddens, 1991). Navedeni procesi, odnosno nemogućnost da se ovlada (ličnim i društvenim) životom i povrati „izgubljena sigurnost” (Bek), mogu izazvati ponovni pomak prema tradicionalnim životnim formama (retradicionalizacija) i deliberalizaciji (zatvorenost i društvena izolovanost) društvenopolitičkog života. Više faktora može uticati na navedeni obrat: postsocijalističko nasljeđe; onemogućena tranzicija; izostanak demokratske konsolidacije; neusklađenost privrede sa savremenim tržišnim ekonomskim odnosima; nedostatak konkurentnosti; socijalna, politička i ekonomska izolovanost društva; loše obrazovanje; siromaštvo; tradicionalni kulturni obrazac; religizacija javnog prostora; nedostupnost savremenih tehnolo-

logija i modernih načina komuniciranja i sl. Prema Manuelu Kastelsu (Manuel Castells), tri su ključna razloga za retradicionalizaciju i povratak kolektivističkih oblika identitet-skih grupisanja: globalizacija, ovdje shvaćena kao liberalizacija, koja vodi široj integraciji, poništava međusobne razlike i promovise otvorenost društvenih odnosa („Kad svijet postane prevelik da bi ga se kontroliralo, društveni subjekti žele ga ponovo smanjiti na svoju veličinu, sebi na dohvat”), zatim umreženost, shvaćena kao povezivanje različitih društvenih grupa, a mimo prostorne određenosti („Kad mreže poništavaju vrijeme i prostor, ljudi se usidre na mjestima i doživaju svoje povijesno pamćenje”), i, na kraju, fleksibilnost društvenih veza, koja narušava patrijarhalne vrijednosti i porodične odnose kao osnov lične sigurnosti („Kad se raspadne patrijarhalno podupiranje osobnosti, ljudi utvrđuju transcendentnu vrijednost obitelji i zajednice, kao izraz Božje volje”) (up. Castells, 2002: 74).

Navedene društvene promjene, koje su praćene individualizacijom i promjenom dosadašnjih tradicionalnih modela življenja, poseban uticaj imaju na studente, koji treba da organizuju svoj lični i kolektivni život prema novouspostavljenim vrijednostima. Društveni položaj i status studenata bitno se razlikuje u razvijenim zapadnim društvima i društvima u razvoju, kakvo je i naše. Koji će način života oni odabrati, odnosno kako će se pozicionirati u društvenoj strukturi, bitno zavisi od istorijskog nasljeđa, kulturnog modela i trenutnog društvenopolitičkog sistema. Percepcija studenata i dobijeni rezultati istraživanja njihovog života zavise i od naučnog pristupa, odnosno sociološke paradigme koju uzimamo kao osnovu teorijskog dijela istraživanja. Tako Ken Roberts (2003) smatra da postmoderna sociološka paradigma, koja govori o individualnim postignućima (indi-

vidualizacija), neodređenosti (i fluidnosti), kao i rastvaranju tradicionalnih životnih formi (detradicionalizacija), nije primjerna za opise života mladih, njihovih životnih ciljeva i postignuća u postsocijalističkim društvima Istočne i Centralne Evrope, kao ni bivšeg Sovjetskog Saveza. On se stoga opredjeljuje za klasičnu sociološku paradigmu, koja ističe značaj demografskih (socijalno porijeklo, mjesto stanovanja, društveni položaj), ekonomskih (finansije, materijalni i egzistencijalni uslovi) i kulturoloških faktora (svakodnevne navike i slobodno vrijeme, individualne i društvene vrijednosti, društvenopolitički aktivizam). Mladima u postsocijalističkim društvima treba institucionalna podrška, zaključuje Roberts, jer njihovi individualni rezultati prevashodno zavise od raspoloživosti i dostupnosti društvenih resursa (Roberts, 2003). Ukoliko izostane društvena podrška, oni će je nadomjestiti u primarnom okruženju, prije svega u porodici i srodničkim grupama.

Navedeno ukazuje na poseban društveni interes i naučnu opravdanost izučavanja života studenata, budući da oni predstavljaju važan rezervoar za regrutovanje nosilaca društvenih promjena i budućeg razvoja društva. Interes da se proučavaju studenti proizlazi, prije svega, iz njihovog načina života, tzv. *generacijskih obilježja* (promjenljivost identiteta, društvena prohodnost i pokretljivost, prihvatanje alternativnih obrazaca življenja i novijih životnih stilova, prilagodljivost društvenopolitičkim i sociokulturnim promjenama, prihvatanje novih načina komunikacije, snalažljivost u digitalnom okruženju), ali i *obilježja šire društvene zajednice* u kojoj žive (Ilišin i Radin, 2007). Pred studentima je dvostruki izazov: prelaz iz mladosti u odraslo doba i prihvatanje trajnih društvenih uloga (tzv. *generacijska smjena*), s jedne strane, te pomenuta promjena na unutrašnjem,

odnosno ličnom nivou, praćena promjenom društvenog života i transformacijom društva (Ilišin, 2008), s druge strane. Mijenja se život pojedinca, ali i društvo u cjelini.

Očekivanja koje društvo postavlja pred studente, kao nosioce društvenih promjena i budućeg razvoja nije, međutim, praćeno i društvenom odgovornošću prema ovoj društvenoj skupini. Upravo bi društvo trebalo da obezbijedi dobre društvene uslove za razvoj potencijala studenata, jer su oni odraz društva u kojem žive, odnosno ogledaju se u životu starijih. Zato se studenti istovremeno posmatraju kao *društveni resurs*, ali i kao *društveni problem* (Griffin, 2001; Ilišin i Radin, 2007; Ilišin, 2008; 2014). Studenti predstavljaju *društveni resurs*, jer se radi o najvitalnijem dijelu svakog društva. Pored toga, od studenata se očekuje aktivno preuzimanje društvenih uloga: profesionalnih i stručnih (područje rada i uključivanje u tržišne i ekonomske tokove), porodičnih (popravljanje demografske slike društva) i javnih (nosioci promjena, kreativnog i inovativnog dijela društva) (Ilišin, 2014). S druge strane, studenti su *društveni problem* zbog rizika od devijantnog ponašanja, gubitka interesa za budućnost, odbijanja da preuzmu odgovornost, zavisnosti od porodice i društva, tradicionalističkih obrazaca ponašanja (Ilišin, 2014). Koji pristup će prevladati, odnosno da li ćemo studente prihvatiti kao *resurs* ili kao *socijalni problem*, umnogome zavisi od društvene situacije i stabilnosti društva. Zato

možemo reći kako se društveni razvoj ogleda u odnosu prema studentima (generalno prema mladima), kao i u načinu na koji ih percipira društvo u kojem žive. Studenti se posmatraju kao resurs u vremenu „društvene stabilnosti i ekonomskog napretka”, dok postaju socijalni problem u periodima društvenih kriza i uslovima društvene nestabilnosti, koji su praćeni „ekonomskom stagnacijom ili nazadovanjem” (Ilišin i Radin, 2007: 17).

U Republici Srpskoj visoko obrazovanje organizovano je preko mreže visokoškolskih ustanova, odnosno viših i visokih škola, kao i univerziteta. Prema važećem *Zakonu o visokom obrazovanju* („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 67/20), univerzitet predstavlja visokoškolsku ustanovu koja organizuje redovni i vanredni studij u okviru najmanje deset studijskih programa iz najmanje četiri oblasti obrazovanja za sva tri ciklusa studija. Visoka škola organizuje studij u najmanje tri studijska programa iz najmanje jedne oblasti obrazovanja. Tokom upisa u akademsku 2019/2020. godinu bilo je aktivno jedanaest visokih škola i devet univerziteta. U navedenoj akademskoj godini djelovalo je devet javnih i privatnih univerziteta. Radi se o dva javna univerziteta, čiji je osnivač Narodna skupština Republike Srpske, i sedam privatnih univerziteta, koje su osnovala domaća ili strana pravna ili fizička lica (Izvor: *Statistički godišnjak Republike Srpske, 2021*).

Tabela 1. Upisani studenti³ na javnim i privatnim univerzitetima u Republici Srpskoj (Izvor: Statistički godišnjak Republike Srpske, 2021).

Akademska godina	Upisani studenti				
	2015/2016.	2016/2017.	2017/2018.	2018/2019.	2019/2020.
Javni univerziteti	26.109	24.265	21.745	19.379	18.047
Privatni univerziteti	7.336	6.859	6.402	6.264	5.817
Ukupno	33.445	31.124	28.147	25.643	23.864

Javni univerziteti imaju sjedište u Banjaluci i Istočnom Sarajevu. Banjalučki univerzitet osnovan je 1975. godine, a trenutno ima sedamnaest organizacionih jedinica, odnosno fakulteta. U sastavu ovog univerziteta djeluje i Institut za genetičke resurse. Nastava na ovom univerzitetu izvodi se na šezdeset četiri studijska programa prvog, šezdeset šest pro-

grama drugog, kao i na petnaest studijskih programa trećeg ciklusa studija.⁴ Univerzitet u Istočnom Sarajevu djeluje od 1992. godine, a čine ga petnaest fakulteta i dvije akademije umjetnosti.⁵ U akademskoj 2019/2020. godini na oba javna univerziteta bilo je upisano 18.047 studenata – 10.432 u Banjaluci, a 7.615 u Istočnom Sarajevu (Tabela 2).

Tabela 2. Upisani studenti na javnim univerzitetima u Republici Srpskoj (Izvor: Statistički godišnjak Republike Srpske, 2021).

Akademska godina	Upisani studenti				
	2015/2016.	2016/2017.	2017/2018.	2018/2019.	2019/2020.
Univerzitet u Banjoj Luci	15.513	14.423	12.680	11.324	10.432
Univerzitet u Istočnom Sarajevu	10.596	9.842	9.065	8.055	7.615
Ukupno	26.109	24.265	21.745	19.379	18.047

METODOLOGIJA

Rad ima za cilj da ukaže na socijalne, demografske, materijalne i kulturne aspekte života studenata javnih univerziteta u Republici Srpskoj. Društveni profil studenata nastoji se prikazati kombinovanjem sljedećih elemenata studentskog života: (1) *sociodemografskih* (nacionalna pripadnost, religijska samoidentifikacija, socijalni status, mjesto prebivališta, porodična struktura); (2)

socioekonomskih (materijalni i finansijski status, uslovi stanovanja, dostupnost tehničkih pomagala) i (3) *sociokulturnih* (svakodnevne navike i načini korištenja slobodnog vremena, društvene i lične vrijednosti, postavljene životni ciljevi i očekivana postignuća). Osnovna pretpostavka od koje se polazi u radu jeste da studentski život prati ukupnu društvenu situaciju, odnosno da studenti umnogome zavise od podrške primarnog okruženja, prije svega roditelja i srodnika,

3 Ukupan broj upisanih studenata podrazumijeva sve redovne i vanredne studente javnih i privatnih visokoškolskih ustanova u Republici Srpskoj. U ovaj broj uključuju se i studenti koji se upisuju ponovo na istu godinu studija, apsolvanti i oni studenti koji su u toku kalendarske godine završili svoje školovanje. Podaci o upisanim studentima prikupljaju se preko obrazaca koje studenti popunjavaju prilikom upisa u zimski semestar određene akademske godine (Izvor: Statistički godišnjak Republike Srpske, 2021).

4 Izvor: <https://unibl.org/sr/univerzitet/o-univerzitetu>.

5 Izvor: <https://www.ues.rs.ba/o-univerzitetu/misija-i-ciljevi/>.

ali i šire društvene zajednice.

Podaci su prikupljeni na oba javna univerziteta u Republici Srpskoj. Prilikom prikupljanja podataka i kreiranja uzorka vodilo se računa o polu ispitanika, godini studija, mjestu stanovanja, obrazovnom profilu i naučnoj oblasti studija. Istraživanje je sprovedeno u akademskoj 2020/2021. godini u dva vremenska intervala. U zimskom semestru anketirani su studenti prvih godina, dok su podaci od studenata starijih godina prikupljeni tokom ljetnog semestra. Prikupljanje podataka umnogome je zavisilo od epidemiološke situacije i uvedenih mjera za sprečavanje širenja koronavirusa (SARS-CoV-2) i zaštite javnog zdravlja u Republici Srpskoj, koje su podrazumijevale kombinovan način organizovanja i izvođenja nastave na univerzitetima u Republici Srpskoj.

Instrument istraživanja bio je anketni

upitnik. Anketiranje studenata sprovedeno je na dobrovoljnoj osnovi, uz poštovanje anonimnosti i integriteta ispitanika. Prilikom anketiranja ispoštovani su svi etički standardi i kriterijumi predviđeni za ovakav način prikupljanja podataka. Dobijeni rezultati obrađeni su i pripremljeni za prezentaciju primjenom programa za statističku obradu podataka (SPSS), koji se najčešće koristi prilikom istraživanja u sociologiji i drugim srodnim disciplinama.

PODACI O UZORKU

U istraživanju su učestvovali studenti oba pola, svih godina studija, sa različitih fakulteta, različitog socioekonomskog statusa, nastanjeni kod roditelja/porodice ili izvan svog mjesta rođenja / stalnog prebivališta.

Tabela 3. Polna struktura ispitanika

Polna struktura	f	%
muški	108	36,6
ženski	187	63,4
Ukupno	295	100,0

Uzorkom je obuhvaćeno 295 studenata javnih univerziteta u Republici Srpskoj. Od ukupnog broja ispitanih studenata, njih 150,

odnosno 50,8% studira na Univerzitetu u Banjoj Luci, dok 145 ili 49,2 odsto studira na Univerzitetu u Istočnom Sarajevu.

Tabela 4. Starosna struktura ispitanika

Starosna struktura	f	%
manje od 18 godina	3	1,0
od 18 do 25 godina	281	95,3
od 25 do 40 godina	11	3,7
Ukupno	295	100,0

U uzorku se našlo 63,4% ispitanika ženskog pola, većina, odnosno 95% ispitanika ima između 18 i 25 godina, dok 40,7% ima prebivalište u mjestu koje naseljava do trideset hiljada stanovnika. Najviše ispitanika kao

mjesto stanovanja navodi Banjaluku (50,8%), potom slijede Istočno Sarajevo i Bijeljina.

Tabela 5. Godina studija ispitanika

Godina studija	f	%
prva	155	52,5
druga	36	12,2
treća	27	9,2
četvrta	77	26,1
Ukupno	295	100,0

Polovina ispitanih studenata upisana je u prvu godinu studija, 12% u drugu, treću godinu pohađa 9%, dok je četvrtina ispitanih na završnoj godini studija. Trećina ispi-

tanih studenata ima prosječnu ocjenu između sedam i osam, dok njih 13% ostvaruje najviše rezultate tokom studiranja.

Tabela 6. Prosječna ocjena tokom studija ispitanika

Prosječna ocjena	f	%
između šest i sedam	16	5,4
između sedam i osam	87	29,5
između osam i devet	67	22,7
između devet i deset	38	12,9
nema odgovora	87	29,5
Ukupno	295	100,0

Modelni ispitanik jeste studentkinja srpske nacionalnosti i pravoslavne vjeroispovijesti, starosti između 18 i 25 godina, sa mjestom prebivališta u srednje naseljenom mjestu i srednjom prosječnom ocjenom tokom dosadašnjeg studija.

Gotovo svi ispitani studenti javnih univerziteta u Republici Srpskoj (94,2%) izjašnjavaju se kao Srbi, njih šestoro kao Bošnjaci, a troje kao Hrvati. Nacionalnu prati i očekivana konfesionalna samoidentifikacija – devedeset odsto ispitanih navodi da je pravoslavne, pet islamske i pet katoličke vjeroispovijesti. Ateizam kao svoj svjetonazor ističe samo jedanaest ispitanika.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Sociodemografski pokazatelji

Tabela 7. Nacionalna pripadnost ispitanika

Nacionalna pripadnost	f	%
Srbin	278	94,2
Bošnjak	6	2,0
Hrvat	3	1,0
ne izjašnjava se	8	2,7
Ukupno	295	100,0

Tabela 8. Religijska samoidentifikacija ispitanika

Religijska samoidentifikacija	f	%
pravoslavna	264	89,5
islamska	5	1,7
katolička	5	1,7
ateista	11	3,7
ne izjašnjava se	9	3,1
nema odgovora	1	0,3
Ukupno	295	100,0

Četrdeset odsto ispitanih studenata navelo je da živi u srednje naseljenom mjestu (do tri-deset hiljada stanovnika), dok njih dvadeset odsto živi u urbanim središtima sa više od stotinu hiljada stanovnika. U malim, pretpostavlja se ruralnim sredinama, živi manje od deset odsto ispitanika. Socijalni status, koji podrazumijeva mjesto stanovanja i poro-

dičnu strukturu, istovjetan je sa rezultatima istraživanja o načinu života tokom studija. Ispitanici izjavljaju da većinu vremena tokom studiranja žive sa roditeljima (43,1%), studentski dom kao mjesto boravka koristi dvadeset odsto ispitanih, dok najmanji dio studenata tokom studija živi sam ili sa cimerima, u vlastitom ili iznajmljenom smještaju.

Tabela 9. Mjesto prebivališta ispitanika

Mjesto prebivališta	f	%
manje od 1.000 stanovnika	20	6,8
od 1.000 do 5.000 stanovnika	47	15,9
od 5.000 do 30.000 stanovnika	120	40,7
od 30.000 do 100.000 stanovnika	51	17,3
više od 100.000 stanovnika	55	18,6
bez odgovora	2	0,7
Ukupno	295	100,0

Kada je u pitanju porodična struktura studenata javnih univerziteta, njih osamdeset odsto izjavljuje da živi u užoj porodici koja podrazumijeva roditelje i djecu, dok u porodici proširenoj srođnicima živi dvadeset odsto ispitanika. Gotovo polovina ispitanih (44,1%) živi u porodici sa četiri člana, dok svega sedam odsto ima veću porodicu. Dobijeni rezultati korespondiraju sa rezultatima Popisa stanovništva iz 2013. godine, prema

kojima je osnovni tip porodice bračni par sa djecom. U Republici Srpskoj ima 170.894 porodice sa 631.715 članova. Prosječna porodica u ovom entitetu ima 3,7 članova (Izvor: *Statistički godišnjak Republike Srpske, 2021*). Samo jedan odsto studenata je u braku, dok dva odsto živi u partnerskoj vezi. Isti postotak prati i studente koji imaju formiranu porodicu sa djecom.

Tabela 10. Porodična struktura

Porodična struktura	f	%
uža (bračni par s djecom)	234	79,3
bračni par s djecom i bližim srođnicima	60	20,3
Ukupno	294	99,7

Tabela 11. Sa kim živite većinu vremena u toku studija?

U toku studija živim	f	%
s roditeljima	127	43,1
s bračnim partnerom	3	1,0
s vanbračnim partnerom	6	2,0
u studentskom domu	63	21,4
s rodbinom	9	3,1
s cimerom/ima	58	19,7
sam/a	29	9,8
Ukupno	295	100,0

Socioekonomski pokazatelji

Trećina ispitanih studenata procjenjuje mjesečna primanja svoje porodice na preko 1500 konvertibilnih maraka. Nešto manji broj, njih 28,1%, izjavljuje da mjesečna porodična primanja iznose do navedenog iznosa, dok je u 22,7% studentskih porodica taj iznos u rasponu od sedamsto do hiljadu maraka. U 13% studentskih domaćinstava prosječna primanja su manja od sedamsto konvertibilnih maraka. Uzimajući u obzir najveći broj odgovora o mjesečnim primanjima porodica studenata javnih univerziteta u Republici

ci Srpskoj, a koja su veća od hiljadu maraka, možemo reći da odgovaraju prosječnim primanjima u ovom entitetu, tj. da iznose jednu prosječnu platu. Prema statističkim pokazateljima, prosječna bruto plata tokom 2021. godine, iznosila je 1546, odnosno 1004 marke nakon oporezivanja (Izvor: *Republički zavod za statistiku*). Sedamdeset odsto ispitanih studenata smatra da je materijalno stanje njihovih porodica *jednako kao i kod drugih*, četvrtina ga ocjenjuje *nešto boljim*, dok svega tri odsto izjavljuje da oni i njihove porodice *žive daleko bolje od drugih*.

Tabela 12. Porodična mjesečna primanja

Mjesečna primanja	f	%
do 400 KM	13	4,4
od 400 do 700 KM	38	12,9
od 700 do 1000 KM	67	22,7
od 1000 do 1500 KM	83	28,1
preko 1500 KM	94	31,9
Ukupno	295	100,0

Što se tiče finansiranja studija, devedeset odsto studenata izdržavaju roditelji. Petnaest odsto ima jednu od stipendija, dok dvanaest odsto finansira studije vlastitim radom. Ova-

kva raspodjela finansijskih troškova studiranja razumljiva je ako uzmemo u obzir to da svaki drugi ispitan student živi sa roditeljima tokom studija. Pošto stipendiranje podrazu-

mijeva izvrsnost i ostvarene najbolje rezultate u toku studija, a većina ispitanih studenata izjavila je da ima prosječnu ocjenu tokom

dosadašnjeg studija (između sedam i osam), razumljivo je zašto mali broj ispitanika koristi ovakav način plaćanja troškova studiranja.

Tabela 13. Finansiranje za vrijeme studija

Finansiranje za vrijeme studija	f	%	Ukupno	
finansiraju me roditelji	266	90,2	295	100,0
finansira me partner/ka	3	1,0	295	100,0
imam stipendiju	46	15,6	295	100,0
koristim ušteđevinu	22	7,5	295	100,0
radim	35	11,9	295	100,0
primam dječiji dodatak	3	1,0	295	100,0
imam porodičnu penziju	5	1,7	295	100,0
finansiram se iz drugih izvora	2	0,7	295	100,0

Devedeset odsto ispitanih studenata žive u kućama/stanovima koji su u vlasništvu njihovih roditelja i porodica, a četiri odsto iznajmljuje životni prostor, odnosno njihove porodice žive kao podstanari. Kada govorimo o dostupnosti različitih tehničkih pomagala, kao bitnom socioekonomskom pokazatelju kvaliteta života, većina studenata posjeduje standardne kućanske aparate koji olakšavaju svakodnevni život. Skoro svi ispitani posje-

duju mobilni telefon i računar, uz dostupnost internet konekcije (Trninić, 2021).

Sociokulturni pokazatelji

Većina ispitanih studenata, njih 73,6%, izjavljuje da odrasta u porodicama u kojima se njeguju patrijarhalne i tradicionalne vrijednosti, dok svega četvrtina studenata živi u porodičnom okruženju sa liberalnim vrijednosnim sistemom.

Tabela 14. Vrijednosti porodice u kojoj su odrasli ispitanici

Porodične vrijednosti	f	%
koja njeguje patrijarhalne vrijednosti	217	73,6
koja njeguje liberalne vrijednosti	73	24,7
bez odgovora	5	1,7
Ukupno	295	100,0

Kada se radi o elementima bitnim za napredovanje i uspjeh u našem društvu, ispitani studenti javnih univerziteta uglavnom se opredjeljuju za pozitivne individualne osobine, kao što su: ambicioznost, naporan rad, upornost i snalažljivost. U prosjeku, svaki drugi ispitanik navodi ove osobine kao važne za društveno napredovanje. Isti broj stude-

nata smatra da je za prohodnost u našem društvu značajno porodično porijeklo, ali i poznanstva sa „bitnim” ljudima. Četvrtina ispitanih studenata smatra da je članstvo u političkim organizacijama vrlo važno za napredovanje, dok njih 54,9% ističe poslušnost kao osobinu koja je bitna za pozicioniranje u društvenoj strukturi.

Tabela 15. Važnost navedenih elemenata za napredovanje u našem društvu

Tvrdnje	Odgovori ispitanika (%)				Ukupno
	Nevažno	Važno	Veoma važno		
porodično porijeklo	25,1	50,5	23,4	292	99,0
obrazovanje	2,4	26,3	61,4	295	100,0
ambicioznost	2,7	41,4	55,9	295	100,0
naporan rad	3,7	36,6	59,7	295	100,0
upornost	2,7	27,8	69,2	294	99,7
poznanstva	15,9	46,4	37,6	295	100,0
članstvo u političkim strankama	40,7	35,9	23,4	295	100,0
snalažljivost	10,5	59,3	29,2	292	99,0
poštovanje zakona	12,2	51,5	35,9	294	99,7
poslušnost	9,8	54,9	34,9	294	99,7

Što se tiče ličnih i društvenih ciljeva, ispitani studenti naglašavaju posebnu važnost ostvarivanja primarnih veza – njih 76 odsto izjavljuje kako im je važno da imaju blisku vezu u budućnosti. Većina ispitanika smatra da je u društvenim odnosima važno činiti dobro, podržavati druge, ponašati se nesebično, pružati/primati ljubav i naklonjenost, a socijalnu interakciju graditi na međusobnom povjerenju. Osamdeset odsto ispitanih

studenta izjavljuje kako im je važna otvorenost za nova iskustva, dok približno jednak broj ističe značaj cjeloživotnog učenja i unapređivanja vlastitih znanja i vještina. Svaki drugi ispitani student želi da u budućnosti bude na prestižnoj poziciji, ima mogućnost uticaja (41,1%), obezbijedi sebi visok socijalni i društveni status, kao i da za svoj rad dobije javno priznanje i nagrade.

Tabela 16. Koliko Vam je važno postizanje sljedećih ciljeva u životu

Životni ciljevi	Odgovori ispitanika (%)				Ukupno
	Nije mi važno	Kako kada	Važno mi je		
imati mogućnost uticaja	13,3	41,0	44,1	290	98,4
podržavati druge	7,2	20,3	71,2	291	98,7
imati blisku vezu	6,8	15,9	76,0	291	98,7
cjeloživotno učenje	1,7	8,5	88,5	291	98,7
biti na prestižnoj poziciji	20,3	27,8	50,6	291	98,7
ponašati se nesebično	8,3	14,6	75,5	290	98,4
pružati naklonjenost i ljubav	2,4	9,2	87,1	291	98,7
biti otvoren za nova znanja i iskustva	4,2	14,6	79,6	290	98,4
dobiti javno priznanje	25,4	25,8	47,5	291	98,7
činiti dobro	1,0	4,5	92,9	290	98,4
povjerenje u druge ljude	2,8	10,5	85,4	291	98,7
unapređivati svoja znanja	1,3	7,5	89,9	291	98,7
visok socijalni status	11,5	24,1	63,1	291	98,7
pomagati drugima	1,0	4,8	92,6	290	98,4
primati naklonjenost i ljubav	4,1	7,1	87,5	291	98,7
razvijati vještine i sposobnosti	1,7	2,7	94,3	291	98,7

Pored porodičnih i društvenih vrijednosti, postavljenih i očekivanih životnih ciljeva, važan sociokulturni pokazatelj društvenog života jesu svakodnevne navike i načini korištenja slobodnog vremena. Prema dobijenim rezultatima, četrdeset odsto studenata slobodno vrijeme provodi družeći se sa prijateljima, šesnaest odsto svakodnevno čita knjige, dok svega tri odsto posjećuje bioskop i pozorište. Slobodno vrijeme za dodatno obrazovanje i usavršavanje koristi svega četiri odsto ispitanih studenata, dok 27,8% pretražuje sadržaje na internetu i društvenim mrežama. Sportom se bavi osamnaest odsto ispitanih, dok neki drugi vid rekreacije upražnjava njih dvadeset odsto.

DISKUSIJA

Rezultati istraživanja pokazali su da skoro svaki drugi student živi sa roditeljima tokom studija. Prosječna studentska porodica je tzv. nuklearna (bračni partneri sa djecom), a prosječno broji četiri člana. Studenti izjavljuju da im je mjesto prebivališta u srednje naseljenom području (do trideset hiljada stanovnika), dok trenutno uglavnom žive u većim gradovima, kao što su Banjaluka i Istočno Sarajevo, gdje se i nalaze sjedišta javnih univerziteta. Skoro svi ispitani studenti nacionalno se opredjeljuju kao Srbi, dok isti procenat prati i konfesionalna samoidentifikacija sa pravoslavljem. Podaci o nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti uglavnom odgovaraju rezultatima Popisa stanovništva iz 2013. godine, koji su pokazali jednaku etničku homogenost prostora Republike Srpske. Prema rezultatima ovog popisa, u Srpskoj živi 970.857 Srba, a 969.315 stanovnika ovog entiteta izjasnili su se kao pravoslavci (Izvor: *Statistički godišnjak Republike Srpske, 2021*). Razumljivo je da na osnovu dobijenih rezultata ne možemo tvrditi kako iskazana samoidentifikacija sa odre-

đenom konfesijom nužno znači i prihvatanje vrijednosti navedene religije, odnosno mjeriti zalaganje studenata za (ne)ograničavanje religije u javnom prostoru. Ipak, treba reći da su slična istraživanja pokazala jednake rezultate kada su u pitanju religioznost studenata i njihova identifikacija sa dominantnom (i većinskom) religijom u društvu (Ilišin, 2014).

U trećini studentskih porodica mjesečna primanja iznose preko 1500 konvertibilnih maraka, što je ekvivalentno jednoj prosječnoj bruto plati isplaćenju tokom prošle godine u Republici Srpskoj, ali iz navedenog proizlazi da dvije trećine studentskih porodica živi sa mjesečnim primanjima koja su ispod prosjeka. Podudarnost studentske percepcije društvenog života u ovom entitetu ogleda se u procjeni da njihove porodice uglavnom *žive jednako kao i drugi*, dok svega tri odsto studenata smatra da oni i njihove porodice žive bolje od drugih. Studentima su uglavnom dostupni tehnički uređaji koji olakšavaju svakodnevni život, kao i mobilni telefon i računar, koji posjeduju svi ispitani studenti. Dobijeni rezultat očekivan je ako uzmemo u obzir to da polovina studenata živi sa roditeljima tokom studija. Život u zajedničkom domaćinstvu znači da ispitani studenti javnih univerziteta većinom koriste porodične resurse. Devedeset odsto ispitanika tokom studija finansiraju roditelji, dok ih svega petnaest odsto, pored porodične podrške, koristi i neki drugi način za obezbjeđivanje novca, kao što su stipendiranje ili samostalan rad. Navedeno nam govori da se kod nas nije desio pomak prema individualizaciji, kako su predviđali teoretičari refleksivne modernizacije, jer studenti ekonomski i finansijski zavise od svojih roditelja, ili očekuju društvenu podršku šire zajednice u kojoj žive. Studenti ne razmišljaju strateški kada su u pitanju njihove životne odluke, jer se i dalje oslanjaju na pomoć roditelja i najbližih srod-

nika, ali i očekuju posebnu podršku i društvenu potvrdu zajednice u kojoj žive. Ovakav nalaz potvrđuju i druga istraživanja o mladima i studentima u tranzicionim društvima i društvima u razvoju (Roberts, 2003; Ilišin i Radin, 2007; Ilišin, 2014). Oslanjanje na roditelje i zavisnost od porodice može se tumačiti nedostatkom individualne odgovornosti, ali i postojanjem ontološke i egzistencijalne nesigurnosti (Giddens, 1991). U prvom slučaju radi se o kulturološkim razlozima, tzv. produženoj mladosti i(li) odloženoj zrelosti, jer studenti odbijaju da napuste roditeljski dom, i to zbog sigurnosti, udobnosti i komfora, kako bi započeli samostalan život i formirali vlastitu porodicu. S druge strane, imamo i socioekonomske razloge – nemogućnost zaposlenja, stambenog osamostaljivanja i rješavanja ekonomske i finansijske zavisnosti (Trninić, 2021). Fenomen produžene mladosti prisutan je i kod studenata u našem okruženju (Ilišin, 2014).

U vezi sa sociokulturnim pokazateljima društvenog života studenata, uočava se da ispitani studenti uglavnom slijede tradicionalni model ponašanja, prema kojem se transmisija vrijednosti vrši u porodici ili, recimo, religijskoj grupi. Većina ispitanika izjavljuje da su vaspitani prema takvim vrijednostima, odnosno da je u njihovim porodicama dominantan patrijarhalni i konzervativni način ponašanja. U ovakvom porodičnom okruženju živi 73,6% ispitanih studenata, dok svega 24,7% izjavljuje da su odnosi u njihovoj porodici otvoreni, ravnopravni i tolerantni. Značaj uže porodice primjetan je i prilikom ostvarivanja komunikacije i dijeljenja životnih problema, jer većina ispitanika svoje probleme rješava u privatnom okruženju. Što se tiče važnih životnih pitanja i donošenja životnih odluka, većina ispitanih studenata isključivo razgovara sa najbližim okruženjem, odnosno roditeljima i srodnicima. Isti je slučaj i kada

se radi o dijeljenju problema sa kojima se suočavaju. Ispitanici navode da najkvalitetniju komunikaciju ostvaruju sa majkom, a slabiju sa ocem, što možemo objasniti patrijarhalnim i konzervativnim porodičnim obrascem, gdje je uloga majke namijenjena stabilizaciji i harmonizaciji porodičnih odnosa. Ovakav rezultat potvrđuje pretpostavku o (re)tradicionalizaciji postsocijalističkih društava i društava u razvoju, kao i o izostanku individualizacije i liberalizacije (otvaranja) društva. Zato se ne treba olako odbacivati niti zanemarivati tradicionalni momenat u odrastanju i životu studenata u tranzicionim društvima (Roberts, 2003).

Ovdje takođe možemo reći da nije došlo do detradicionalizacije, kako su predviđali teoretičari refleksivne modernizacije, već prije da u postsocijalističkim društvima svjedočimo trendu retradicionalizacije, kolektivizacije i desekularizacije. Izostanak društvenog konsenzusa u pogledu vrijednosnog sistema doveo je do toga da su pojedinci sami počeli graditi svoj vlastiti sistem vrijednosti, koji je potom postao opšteprihvaćen u društvu. Krizmanić (2016) razlikuje tri modela takvog vrijednosnog sistema. Prvi model čine *vrijednosti „za po kući”*, odnosno lični i privatni sistem vrijednosti, kojim se uređuju porodični odnosi, kao i veze sa najbližim okruženjem (prijatelji, generacijske grupe). Budući da je duboko privatizovan, ovaj je model konzervativan, jer je u suprotnosti sa širom društvenom zajednicom. Drugi model je sistem vrijednosti kojim se uređuju odnosi u širem okruženju, izvan primarnih društvenih grupa, najčešće na radnom mjestu i poslovnom okruženju. Konačno, treći model uređuje odnose u društvu i najširim društvenim odnosima. Prvi model uređuje odnose na mikronivou, a drugi i treći na makronivou (up. Krizmanić, 2016: 66). Zbog naglašenog privatnog i tradicionalnog modela, za istra-

živanje društvenog života u našem društvu primjerenija je klasična nego postmodernistička sociološka paradigma (Roberts, 2004).

Možemo primijetiti da kod ispitanih studenata, prilikom postavljanja životnih ciljeva, većinom dominiraju tzv. *intrinzički* (partner-ska veza, odnosi s ljudima, individualni rast i razvoj, sudjelovanje u zajednici), a manje tzv. *ekstrinzički* (materijalno bogatstvo, fizička privlačnost, slava i popularnost) životni ciljevi (Brdar, 2006; Ilišin i Potočnik, 2008). Većina ispitanih smatra da im je važno u budućnosti ostvariti blisku vezu, kako u primarnom (porodica, partnerski odnos) tako i u sekundarnom okruženju (generacijske i profesionalne društvene grupe). Pozitivne životne i društvene vrijednosti – činiti dobro, podržavati druge, pomagati ljudima, ponašati se nesebično, primati/davati naklonjenost i ljubav – studenti visoko vrednuju. Ispitanici isto tako žele posjedovati uticaj, biti na prestižnoj poziciji, ostvariti visok socijalni i društveni status, kao i dobiti javno priznanje za svoje zalaganje i rad. Svaki drugi ispitani student smatra da je prilikom napredovanja u našem društvu važno porodično porijeklo, poznavanje „pravih“ ljudi i poslušnost. S druge strane, smatraju da su vrlo važni i zalaganje, trud, ambicija, upornost, snalažljivost i naporan rad. Većina ispitanih studenata posebno ističe značaj cjeloživotnog učenja, konstantnog unapređivanja stečenog znanja i postignutih vještina, kao i spremnost i otvorenost za nova iskustva. I druga slična istraživanja pokazala su spremnost studenata za kontinuirano učenje i sticanje novih znanja, kao i visoku svijest o značaju obrazovanja za napredak društva i njihovo pozicioniranje u društvenoj strukturi (Ilišin, 2014). Preko šezdeset odsto ispitanih studenata ističe obrazovanje kao vrlo važan element za napredovanje društva. Ispitani studenti svjesni su tzv. *obrazovne spirale* (Musgrove, 1965; Ilišin,

2008), odnosno kontinuiranog obrazovanja u tranzicijskim društvima. Modernizacijski procesi i tehnološki napredak zahtijevaju stalno obrazovanje (tj. cjeloživotno učenje), kao i spremnost za prekvalifikaciju, promjenu dotadašnjeg nivoa obrazovanja i stepena stečenog znanja. Značaj društvenog priznanja i promocija znanja čine se nužnim za napredak društva. Kada su u pitanju slobodno vrijeme i svakodnevne životne navike, kao bitan sociokulturni pokazatelj društvenog života, primjetno je da ispitani studenti javnih univerziteta nemaju izgrađenu svijest i znanja o budžetiranju vremena, odnosno da slobodno vrijeme ne koriste na kreativan i inovativan način, a što predstavlja njegovu osnovnu funkciju (Trninić, 2021).

Glavna pretpostavka istraživanja je potvrđena – studenti su u zavisnom položaju, kako svog primarnog okruženja, odnosno roditelja i bliskih srodnika, tako i društva u cjelini. To dalje podrazumijeva da kod nas nije došlo do pomaka prema individualizaciji i detradicionalizaciji, kako su predviđali teoretičari refleksivne modernizacije, već da studenti i dalje slijede tradicionalni model življenja, koji je oslonjen na porodicu i bliske srodnike, religioznost i etničku pripadnost. Na osnovu dobijenih rezultata možemo reći da je društveni profil studenta javnog univerziteta u Republici Srpskoj sljedeći: srpske nacionalnosti i pravoslavne vjeroispovijesti sa srednjom prosječnom ocjenom tokom dosadašnjeg studija; živi u četvoročlanoj porodici sa primanjima u visini jedne prosječne bruto plate; materijalno i finansijski zavisi od roditelja; vaspitan je prema patrijarhalnim i tradicionalnim vrijednostima; ističe značaj upornosti i napornog rada za napredak u društvu; spreman je da se dodatno usavršava i obrazuje; nastoji ostvariti blisku partnersku vezu; nastoji primati/dijeliti naklonjenost i ljubav; međuljudskim odnosima pristupa nesebično

i ima visoko povjerenje u druge ljude; rijetko upražnjava kulturne sadržaje (odlazak u bioskop i pozorište), dok za svoje postignuće i ostvarene rezultate očekuje javnu nagradu i priznanje.

ZAKLJUČAK

Studenti predstavljaju onaj najvitalniji, ali istovremeno i najranjiviji dio društva. To se ogleda u činjenici da se od studenata, s jedne strane, očekuju međugeneracijska smjena i preuzimanje najodgovornijih društvenih uloga, dok se, s druge strane, društvena nestabilnost i socijalni problemi najviše reflektuju u životu mladih, a time i studenata. Stoga je važno kontinuirano praćenje i istraživanje društvenog života studenata, jer nam, zahvaljujući rezultatima ispitivanja njihovog života, postaje jasnija slika društva u cjelini. Suočeni sa *strukturnim problemima*, odnosno potrebama pozicioniranja u široj društvenoj strukturi preko preuzimanja namijenjenih društvenih uloga, ali i *simboličkim izazovima*, koji se ogledaju u činjenici da društvo u njima vidi pokretačku snagu i vjesnike društvenog razvoja, studenti su došli u sam centar društvenih i javnih rasprava. Društvena očekivanja i društveni pritisak koji im je nametnut učinili su studente (sa) odgovornom za društvene neuspjehe i socijalnu stagnaciju društva. Prema pogrešnim uvjerenjima, ali i mitskim predstavama o studentima, koje su umnogome determinisane socijalističkim nasljeđem, studenti su predstavljeni kao pokretačka snaga koja ima društvenu moć da mijenja i stvara nove društvene odnose. Tačno je da se oni obrazuju i stručno usavršavaju za značajne društvene pozicije, ali njihov društveni status umnogome zavisi od cjelokupne društvene situacije. To je najizraženije u tranzicionim društvima koja su opterećena siromaštvom, nejed-

nakim ekonomskim razvojem, neuređenim tržištem, niskim demokratskom standardima, nemogućnošću vertikalne pokretljivosti, odsustvom povjerenja u javne institucije. Sve navedeno predstavlja samo neke od problema sa kojima se suočavaju studenti u našem društvu, a što bitno utiče na njihov kvalitet života, ostvareni uspjeh i dostignutu sreću (Trninić, 2021). Studenti se po završetku školovanja nalaze na životnoj prekretnici, budući da tada prelaze u svijet odraslih, gdje treba da pokažu spremnost za suočavanje sa socijalnim problemima i društvenim izazovima, pa zato smatramo da je upravo društvo to koje treba obezbijediti dobre životne uslove za razvoj njihovog potencijala. Odgovornost jeste na studentima, ali je odgovoran i društveni sistem, odnosno društvena zajednica.

Na osnovu dobijenih rezultata jasno je da prilikom istraživanja studentskog života treba: uključivati se u globalna istraživanja studentskog života kako bi se pravile komparativne analize dobijenih rezultata iz različitih društvenih sredina; sprovoditi kroskulturalna istraživanja studenata i njihovih životnih stilova; primjenjivati longitudinalna istraživanja kako bi se periodično mjerili kvalitet i načini života studenata; stvoriti baze podataka i informacija o sprovedenim istraživanjima studentskog života; sprovoditi participativna istraživanja mladih i studenata; prilikom istraživanja koristiti mješovitu metodologiju, uključujući kvantitativne i kvalitativne metode prikupljanja podataka; istraživanju studenata i njihovih potreba pristupati iz ugla različitih disciplina, odnosno primjenjivati interdisciplinarni pristup. Trebalo bi da društvo razvija centre za razvoj životnih perspektiva mladih, ali i formira fondove za mlade, kako bi se razvijao njihov kreativni i stvaralački potencijal. Neophodna je promocija kontinuiranog obrazovanja i cjeloživotnog učenja, a nastavni planovi i

programi moraju se prilagođavati novim životnim i društvenim potrebama, kao što su razvoj komunikacijskih vještina i upotreba digitalnih tehnologija.

REFERENCE

Bauman, Z. (2011). *Tekuća modernost*. Zagreb: Naklada Pelago.

Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2001). *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage Publications.

Beck, U. (2001). *Pronalaženje političkoga: Prilog teoriji refleksivne modernizacije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Bek, U. (2003). Živeti sopstveni život u svetu koji se ubrzano menja: Individualizacija, globalizacija i politika. U V. Haton i E. Gidens (Prir.). *Na ivici: Živeti sa globalnim kapitalizmom* (str. 216–229). Beograd: Plato.

Bek, U. (2011). *Svetsko rizično društvo: U potrazi za izgubljenom sigurnošću*. Novi Sad: Akademski knjiga.

Brdar, I. (2006). Životni ciljevi i dobrobit: Je li za sreću važno što želimo?. *Društvena istraživanja*, 15, 4–5 (84–85): 671–691.

Castells, M. (2002). *Informacijsko doba. Ekonomija, društvo i kultura II: Moć identiteta*. Zagreb: Golden marketing.

Čorluka, B. i Vukajlović, M. (2021). Kulturne potrebe i slobodno vrijeme mladih u Republici Srpskoj. U B. Milošević Šošo (Ur.). *Mentalno zdravlje i kvalitet svakodnevnog života studenata u Republici Srpskoj* (str. 73–87). Istočno Sarajevo: Sociološko dru-

tvo Republike Srpske.

Giddens, A. (1991). *Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Gidens, E. (1998). *Posledice modernosti*. Beograd: Filip Višnjić.

Griffin, C. (2001). Imagining New Narratives of Youth: Youth Research, the 'New Europe' and Global Youth Culture. *Childhood*, 8(2): 147–166.

Ilišin, V. (2007). Društveni status, problemi i budućnost mladih. U V. Ilišin i F. Radin (Ur.). *Mladi: problem ili resurs* (str. 39–82). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V. (2008). Skica za sociološki portret zagrebačkih studenata: uvod u istraživanje hrvatskih studenata danas. *Sociologija i prostor*, 46, 181–182 (3–4): 221–240.

Ilišin, V. (2011). Vrijednosti mladih u Hrvatskoj. *Politička misao*, 48(3): 82–122.

Ilišin, V. Ur. (2014). *Sociološki portret hrvatskih studenata*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V., i Potočnik, D. (2008). Profesionalne i životne aspiracije studenata Zagrebačkoga sveučilišta. *Sociologija i prostor*, 46, 181–182 (3–4): 285–309.

Ilišin, V., i Radin, F. Ur. (2007). *Mladi: Problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Jovandić, A., Dujaković, D., i Lončar, M. (2020). *Da li je Dejton položio ispit? Istraživanje stavova studenata povodom 25*

- godina mira u BiH i njene budućnosti. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Kalanj, R. (2016). Potraga za vrijednostima i tzv. relativizam vrijednosti. U D. Sekulić (Ur.). *Vrijednosti u hrvatskom društvu* (str. 3–26). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
- Krizmanić, M. (2016). Znači li erozija vrijednosti njihov nestanak ili samo njihovu promjenu? U D. Sekulić (Ur.). *Vrijednosti u hrvatskom društvu* (str. 65–68). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
- Kuzmanović, B., i Petrović, N. (2013). Lični i društveni ciljevi studenata u kontekstu njihovog profesionalnog usmerenja. *Andragoške studije*, 1: 49–72.
- Magdalenić, I. (1991). *Društveni profil zagrebačkih studenata krajem osamdesetih*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Milošević Šošo, B. (2020). *Kulturni konflikti među studentskom populacijom*. Pale: Univerzitet u Istočnom Sarajevu.
- Milošević Šošo, B. Ur. (2021a). *Mentalno zdravlje i kvalitet svakodnevnog života studenata u Republici Srpskoj*. Istočno Sarajevo: Sociološko društvo Republike Srpske.
- Milošević Šošo, B. (2021b). Mapiranje problema mentalnog zdravlja studentske populacije u Republici Srpskoj – sociokulturni kontekst. U B. Milošević Šošo (Ur.). *Mentalno zdravlje i kvalitet svakodnevnog života studenata u Republici Srpskoj* (str. 9–33). Istočno Sarajevo: Sociološko društvo Republike Srpske.
- Musgrove, F. (1965). *Youth and the Social Order*. Bloomington: Indiana University Press.
- Roberts, K. (2003). Change and Continuity in Youth Transitions in Eastern Europe: Lessons for Western Sociology. *Sociological Review*, 51: 484–505.
- Stanić, I. (2021). Mentalno zdravlje: Putevi definisanja i potraga za indikatorima. U B. Milošević Šošo (Ur.). *Mentalno zdravlje i kvalitet svakodnevnog života studenata u Republici Srpskoj* (str. 61–72). Istočno Sarajevo: Sociološko društvo Republike Srpske.
- Statistički godišnjak Republike Srpske, 2021*. Banja Luka: Republički zavod za statistiku Republike Srpske.
- Šiljak, M. (2021). Životni standard i kvalitet života studentske populacije u Republici Srpskoj. U B. Milošević Šošo (Ur.). *Mentalno zdravlje i kvalitet svakodnevnog života studenata u Republici Srpskoj* (str. 89–101). Istočno Sarajevo: Sociološko društvo Republike Srpske.
- Tili, Č. (1997). *Suočavanje sa društvenom promenom*. Beograd: Filip Višnjić.
- Tripković, M. (2007). Društvena promena. U A. Mimica i M. Bogdanović (Prir.). *Sociološki rečnik* (str. 450–451). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Trninić, D. (2013). Globalizacija i pitanje identiteta. *Radovi – časopis za humanističke i društvene nauke*, 17: 45–63.
- Trninić, D. (2014). Bekov koncept globalnosti kao druge modernosti. *Radovi – časopis za humanističke i društvene nauke*, 20: 63–78.

Trninić, D. (2021). Kvalitet života i svakodnevne navike studenata. U B. Milošević Šošo (Ur.). *Mentalno zdravlje i kvalitet svakodnevnog života studenata u Republici Srpskoj* (str. 35–60). Istočno Sarajevo: Sociološko društvo Republike Srpske.

Turčilo, L., Osmić, A., Kapidžić, D., Šadić, S., Žiga, J., i Dudić, A. (2019). *Studija o mladima: Bosna i Hercegovina 2018/2019*. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung.

Zakon o visokom obrazovanju („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 67/20).

Zakon o studentskom standardu („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 63/21).

RESEARCH OF SOCIAL, DEMOGRAPHIC, MATERIAL AND CULTURAL ASPECTS OF LIFE OF PUBLIC UNIVERSITY STUDENTS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Keywords:

the young; university students; social life; social change; family; social values; life goals; traditional model of behaviour.

Author:

Dr. Duško Trninić is an Associate Professor at the Faculty of Political Sciences of the University of Banja Luka

Correspondence:

dusko.trninic@fpn.unibl.org

Field:

Special sociologies

DOI:

10.5937/politeia0-37901

Paper received on:

17.05.2022.

Paper accepted for publishing on:

03.11.2022.

Summary

This paper presents socio-demographic, socio-economic, and socio-cultural aspects of a research into living conditions of public university students in the Republic of Srpska, with a view to designing their social and sociological profile. The research was conducted during the 2020/2021 academic year at both public universities of the Republic of Srpska, with the respondents coming from different faculties and scientific/scholarly fields. The results gained reveal that the majority of students do not leave parental homes during their academic studies and that it is their parents who financially support them and provide for their tuition fees. On average, the parents belong to middle-classes, with their monthly income not exceeding, in most cases, the amount of average salary in the Republic of Srpska for the period designated or, rarely, the amount of two or two and a half average salaries. The students follow the traditional living model and they are mostly religious, where the dominant denomination is that of the Serbian Orthodox Christian Church. There is a pronounced significance of the traditional family setting and patriarchal patterns of behaviour, given that the respondents maintain that they choose to discuss important life issues and private situations within their primary families and with their close relatives. The importance of family and family values is further accentuated in the respondents by the proclaimed life goals, since most of them claim that establishing and maintaining close (partner) relationships is on the top of priority list in their lives. With regard to the aforementioned, one can draw a conclusion that public university students in the Republic of Srpska are dependent upon both their families and their wider social community, with (post)modern processes of liberalisation, detraditionalisation, and individualisation having no significant impact on their collective and individual lives.